

Кінець офісiano
21.09.2021
Рахова спеціалізованої
камерою
64.051.024
О. М. Француз

ВІДГУК

на дисертацію Нуджейдат Веам на тему «Криміналістична характеристика та основні положення розслідування зґвалтувань», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Дисертація Нуджейдат Веам присвячена розробленню основ видової криміналістичної методики розслідування зґвалтувань. Наукова праця виконана на достатньому рівні із застосуванням належних методів наукового пошуку, використанням репрезентативної теоретичної й емпіричної бази. Висока якість і змістовна цінність виконаного наукового дослідження підтверджується наступним.

Ступінь актуальності обраної теми. Зґвалтування є одним із найбільш небезпечних і поширених кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності особи. Своєчасне виявлення таких протиправних посягань, їх швидке та повне розкриття та розслідування знаходиться серед пріоритетів у діяльності правоохоронних органів. Але ці процеси супроводжуються певними труднощами, пов'язаними, насамперед, із недостатнім рівнем потрібного професіоналізму в роботі оперативних працівників, слідчих і прокурорів. Вони не завжди в змозі забезпечити належну швидкість у виявленні та фіксуванні слідів зґвалтування, враховувати психологічні аспекти у спілкуванні з потерпілими, правильно застосовувати на практиці норми закону тощо. Тому вельми актуальним науковим завданням є не тільки створення дієвих методик розслідування зґвалтувань, а і їх постійне оновлення з огляду на реалії сьогодення.

У криміналістичній літературі питанням розслідування зґвалтувань завжди приділяється увага. Але в останні роки суттєво змінилось кримінальне законодавство щодо складу відповідного правопорушення, кардинально реформовано кримінальне процесуальне законодавство, що вимагає суттєвого перегляду та вдосконалення раніше створених методико-криміналістичних

рекомендацій. Тому обрана Нуджейдат Веам тема наукового дослідження є достатньо актуальною.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Результати дослідження, проведеного Нуджейдат Веам, видаються обґрунтованими, оскільки в роботі комплексно досліджено суспільні відносини, які виникають у зв'язку з учиненням зґвалтувань та діяльністю правоохоронних органів при їх досудовому розслідуванні. При цьому використано достатній для формування обґрунтованих висновків комплекс методів наукового пізнання. Зокрема застосовано методи логіки (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія тощо), системно-структурний метод, історико-правовий метод, порівняльно-правовий метод та соціологічні методи для досягнення певних результатів дослідження.

Дисертація ґрунтується на достатній теоретичній і нормативній базі. Також у ході дослідження було вивчено 150 кримінальних проваджень (вироків судів) про зґвалтування, враховано результати опитування думок окремих слідчих, які мали досвід розслідування цих злочинів, статистичні дані Національної поліції та Генеральної прокуратури України. Тому емпірична база дисертації видається цілком достатньою.

Дослідження узгоджується із положеннями комплексної наукової програми «Основні напрями реформування законодавства України у контексті Європейської інтеграції» (номер державної реєстрації 0104U004048), Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, наказу МВС України від 16 березня 2015 р. № 275 «Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр.». Дисертаційну роботу виконано в рамках науково-дослідної теми кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Комплексні дослідження проблем

злочинності та окремих видів злочинів на основі верховенства права» (номер державної реєстрації 0116U000916).

Наукова новизна результатів дисертації визначається перш за все тим, що наукова праця Нуджейдат Веам є одним з перших в Україні комплексних досліджень, в якому сформульовано та обґрунтовано низку теоретичних положень і практичних рекомендацій, які мають значення для розвитку методики розслідування зґвалтувань, а також для практичної діяльності правоохоронних органів. Низка теоретичних положень, висновків і рекомендацій мають наукову новизну і практичну значимість, чого в цілому достатньо для роботи такого рівня.

Так, здобувачем було: 1) здійснено криміналістичну класифікацію зґвалтувань за ознакою наявності чи відсутності соціального зв'язку (знайомства) між злочинцем і потерпілою особою, що визначає особливості механізму їх вчинення; 2) сформовано криміналістичні характеристики відповідних класифікаційних груп зґвалтувань; 3) визначено сутність зґвалтування як статевого злочину, що полягає у вчиненні дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи і в якому поєднується біологічний (задоволення сексуальної потреби) і соціологічний (вихід за межі «норми» сексуальної поведінки) аспекти; 4) вдосконалено положення щодо особливостей кримінального провадження стосовно зґвалтування та визначено перевірочні дії щодо внесення відомостей про насильство до ЄРДР і початку досудового розслідування; 5) типізовано слідчі ситуації розслідування зґвалтувань, що визначені за ознакою існування чи відсутності соціальних відносин між підозрюваним і потерпілою особою; 6) надано пропозиції щодо використання версій, які дозволяють уникнути юридичних помилок при розслідуванні зґвалтування; 7) сформовано положення щодо проблеми своєчасного виявлення і подолання протидії розслідуванню як з боку підозрюваного (характер протидії залежить від наявності соціального зв'язку з

жертвою), так і з боку потерпілої особи; 8) висвітлено тактичні особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій на стадії досудового розслідування зґвалтувань; 9) додатково обґрунтовано значущість криміналістичної класифікації злочинів для побудови окремих криміналістичних методик; 10) дістали подальшого розвитку положення щодо підготовки і проведення судових експертиз при розслідуванні зґвалтувань.

У цілому заслуговує на підтримку висновок дисертантки, що ключовим фактором, який визначає особливості механізму вчинення зґвалтування і предмета доказування, є фактор наявності чи відсутності соціального зв'язку (знайомства) між злочинцем і потерпілою особою. Тому саме за цим фактором нею розроблено криміналістичну класифікацію зґвалтувань.

Відрізняються науковою новизною одержані у дисертації відомості щодо криміналістичної характеристики зґвалтувань в аспекті побудови двох інформаційних моделей цього кримінального правопорушення: 1) криміналістичної характеристики зґвалтувань, вчинених незнайомою потерпілій особою, що стосується тих злочинів, які вчиняються шляхом нападу на жертву з метою здійснення насильницьких статевих зносин; 2) криміналістичної характеристики зґвалтувань, вчинених знайомою потерпілій особою, що стосується тих злочинів, які вчиняються особою з використанням вже існуючих соціальних зв'язків між ним і жертвою насильства.

Обґрунтованими видаються також і результати здійсненого дисертанткою аналізу проблем початку кримінального провадження щодо зґвалтування, що має особливості, які обумовлені багатозначністю статевої поведінки як жінки, так і чоловіка.

Суттєве теоретичне і практичне значення також мають висновки та пропозиції здобувача щодо типових слідчих ситуацій розслідування зґвалтувань та алгоритмів дій слідчого, системи типових версій за цим видом кримінальних правопорушень, а також прийомів і засобів подолання протидії розслідуванню зґвалтувань.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути підґрунтям для подальшого наукового аналізу й удосконалення положень криміналістичної методики, а також можуть бути використані у науково-дослідній сфері з метою поглиблення існуючих уявлень про засоби і методи розслідування зґвалтувань, що є основою для подальшої наукової розробки проблем розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи і статевої недоторканності; у практичній роботі слідчих, прокурорів, оперативних співробітників для підвищення ефективності розслідування зґвалтувань; в освітньому процесі закладів вищої освіти юридичного профілю при проведенні навчальних занять з навчальних дисциплін «Криміналістика» та спеціальних курсів з розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, а також при підготовці підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій за напрямом криміналістичної методики.

Основні наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, висвітлено у 15 публікаціях за темою дослідження, з яких, зокрема, 8 статей наукових фахових виданнях, у т.ч. в іноземних, а також 7 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

У дисертації відсутні ознаки порушення академічної доброчесності.

Надаючи загальну позитивну оцінку роботі Нуджейдат Веам, слід вказати, що у дисертаційному дослідженні мають місце й окремі дискусійні положення, які потребують обговорення.

1. Підтримуючи запропоновану авторкою криміналістичну класифікацію зґвалтувань за підставою наявності або відсутності соціальних відносин злочинця з потерпілого (зґвалтування знайомою або незнайомою особою), слід відзначити, що така класифікація не є вичерпною. Видається, що не менш вагомими з точки зору побудови методико-криміналістичних рекомендацій з розслідування зґвалтувань можуть бути й інші різновиди цього правопорушення, визначені залежно від елементів механізму його вчинення. Наприклад, це зґвалтування однією особою або групою осіб, серійні

зґвалтування, зґвалтування неповнолітніх чи малолітніх осіб, зґвалтування, поєднані з іншими злочинами, тощо.

2. Не зовсім вдалим з точки зору термінології кримінального процесуального законодавства та криміналістичної методики видається використаний у дисертації термін «відкриття кримінального провадження». У КПК України такого терміну для стадії досудового розслідування не вживається, а про відкриття провадження йдеться щодо судових стадій кримінального процесу. В контексті досліджуваних проблем мова в науковій праці йде про особливості початку досудового розслідування за фактами зґвалтувань (підрозділ 2.1). Тому доречно було б користуватись саме такою термінологією в методиці досудового розслідування зґвалтувань.

3. У підрозділі 2.2 дисертаційної праці розглянуто типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування зґвалтувань і відповідні тактичні операції. Проте додаткових пояснень потребує питання щодо авторської точки зору про співвідношення тактичних операцій і алгоритмів дій слідчого в типових слідчих ситуаціях в контексті побудови окремої криміналістичної методики.

4. У дисертаційній праці приховування зґвалтування розглядається як форма протидії розслідуванню з боку підозрюваного. Але протидія розслідуванню має місце після його початку. Водночас такі способи приховування зґвалтування, як маскуваність зовнішності до нападу на жертву, введення її до безпорадного стану і т.п. злочинці застосовують ще до початку безпосередньо зґвалтування. Тому прийоми та операції щодо приховування злочину в криміналістичній методиці нерідко визначаються як елемент (етап) способу відповідного кримінального правопорушення і відображаються у відповідній криміналістичній характеристиці.

5. Досліджуючи питання проведення судових експертиз під час розслідування зґвалтувань авторка вірно наголошує на важливості встановлення приналежності слідів біологічного походження певним особам методами ДНК-аналізу (генотипоскопії). Проте, специфіка призначення судової молекулярно-генетичної експертизи й оцінки її результатів під час

розслідування зґвалтувань розглянута не була. Це є певною прогалиною, адже саме ця експертиза відноситься до числа найбільш ефективних у вирішенні завдань з ідентифікації особи, чиї сліди біологічного походження було виявлено на місці зґвалтування, тілі або одязі потерпілого тощо.

Зазначені положення мають дискусійний характер і загалом не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, не знижують цінності та достовірності основних наукових положень, висновків і рекомендацій, висловлених у рецензованій науковій праці.

Висновок

дисертація Нуджейдат Веам на тему «Криміналістична характеристика та основні положення розслідування зґвалтувань» є самостійним завершеним дослідженням, виконаним на належному рівні, що відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року № 283), а також п.п. 10, 11 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40. Автор – Нуджейдат Веам – заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 – «Право».

Опонент

**професор кафедри криміналістики,
судової експертології та домедичної підготовки
факультету № 1 Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Руслан СТЕПАНЮК